

קטז ע"ב

[א] תוס' ד"ה הבית משום כו' – וכ"כ הרא"ש, ורי"ף ורמב"ם כ' דבחלקו מודי רבנן לר' יוסי, ועי' רי"ף וע"ל קי"ז ב' ד"ה וכן כו'.

אור אליהו

המשכון וכנ"ל, ואם כן היאך קתני "ומחזיר את הכר", הרי מצע היינו כר, ואם כן מעיקרא לא נטלם. ויש לומר דלדעת הרמב"ם כר לאו בכלל מצע⁵⁷², והלכך מצע מניח לו, ואילו כר יכול ליטול (אלא שצריך להחזירו), וכן משמע בדבריו⁵⁷³.

[א] במתני' "הבית והעלייה (של שנים) נפחתה העלייה ואין בעל הבית רוצה לתקן, הרי בעל העלייה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העלייה, רבי יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה". וכתבו שם תוס' ד"ה הבית וז"ל "הבית והעלייה של שנים - בקונטרס לא גרס של שנים, ולר"ת נראה דאף על גב דמוקי לה בגמ' בשוכר ומשכיר, מכל מקום שייך למיתני של שנים, כיון דקתני בה בעל הבית ובעל עלייה, ובגמרא דמוקי לה בשוכר ומשכיר, משום דבאחיז שחלקו אין על התחתון לבנות תקרה, אבל קשה אי אין עליו לבנות מאי קאמר בגמרא תחתון שבא

בהו חזרה, והלא מעיקרא אינו יכול ליטלם כו' ופירש ר"ת כו' והא דקתני נותן לו מטה וכו' לא קאי אשליח בית דין, אלא מלתא באפי נפשה היא ומיירי במשכון נגישות פירעון דומיא דסדור דערכין⁵⁷¹ כו' עכ"ל.

ודעת הרמב"ן שמניחין לו כל הסידור כדרך שמסדרין בערכין וכנ"ל. רק מה שאין צריך לו תמיד, כגון כר או מחרישה (שאת הכר אין צריך ביום, ואת המחרישה אין צריך בלילה) – אינו מניח לו השליח בית דין כי אם בעת שצריך להם (הכר בלילה והמחרישה ביום), וזה שכתוב במתני' "ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום", כלומר, דוקא כגון כר ומחרישה, אבל דברים שצריך להם תמיד (כגון מטה ומטה מצע או מפץ וכל שכן בגד שעליו וכלי שאוכל בו) מניח לו השליח בית דין.

ולהרמב"ם לכאורה קשה, הרי כתב שכלים הנ"ל (מטה ומטה ומצע לעשיר ומטה ומטה ומפץ לעני) מניח לו השליח בית דין כשנוטל

והנה כתב השו"ע (ח"מ צז, יז) וז"ל "שליח בית דין שבא למשכן, לא ימשכן דברים שאי אפשר ליתן אותם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו, ומניח מטה לישיב עליה ומטה ומצע הראויים לו לישן עליהם, ואם היה עני מטה ומפץ לישן עליו. וכל הנמצא בידו חוץ מאלו, יש לו למשכנו, ויחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה, וכן מחזיר לו כלי אומנות ביום" עכ"ל.

וכתב רבינו (שם ס"ק נה בליקוט) וז"ל "שליח בית דין שבא כו' - דברי השו"ע הוא העתק מלשון הרמב"ם, וסובר הרמב"ם שדוקא אלו בלבד, משאיר השליח בית דין ללוה כשבא למשכנו, וכמו שכתוב בכרייתא 'נותן מטה ומטה ומצע לעשיר, מטה

גבית החוב, ולא בשעת שבאים למשכנו כנ"ל (ואף דרישא מיירי בבא למשכנו סיפא מיירי בשעת גביית החוב).

⁵⁷¹. וכתב רבינו בהגהותיו על הרא"ש (שם אות א) וז"ל "והא דקתני - והרמב"ן מפרש גב אשעת משכון, אבל הרמב"ם מפרש דבשעת משכון אינו נותן אלא ג' דברים הנזכרין כאן, מטה ומטה ומצע, וכן כתב בש"ע שם סעיף יז" עכ"ל.

⁵⁷². כן כתב הכסף משנה (על הרמב"ם שם) בתירוץ השני לקושיא הנ"ל (ובתירוץ ראשון תירץ דמיירי בעבר ומשכנו או שהיה מדעת הלוה) עיי"ש. ⁵⁷³. לא זכיתי להבין כיצד משמע כן בדברי הרמב"ם.

אור אליהו

ומבואר מדברי תוס' דשני אחים שחלקו באופן שזה נטל בית וזה נטל עלייה, אם

לסכך בארזים שומעין לו, למה בא לסכך כיון דאין מוטל עליו דבאחין שחלקו מיירי עכ"ל.

בשעת המשכון (דקתני ברישא דברייתא, אלא קאי אשעת גביית החוב), אם כן מאי פריך שם בגמ' על הברייתא הנ"ל זמי מזבנין ליה והתנן מחזיר כו', כלומר, דאיתא התם בגמ' 'תני תנא קמיה דרב נחמן כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב, אמר ליה השתא זבוני מזבנין ליה סדורי מסדרין ליה, ומי מזבנין ליה והתנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום' ומדפריך מדתנן 'ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום' דקאי במשכון מבואר דהאי ברייתא דכשם שמסדרין כו' גם כן קאי בשעה שבא למשכנו.

אבל הרא"ש (ב"מ פ"ט, טו' מז) והטור (סעיף יח) כתבו גם כן דאין מסדרין בשעת המשכון כדרך שמסדרין בערכין, וכתבו דגם רישא דברייתא, דקתני 'ונותנין מטה ומטה' כו' לא קאי אלא בשעת גביה ואסידור, והני לאו דוקא אלא מניחין בערכין ובשעת גבייה גם שאר דברים, אבל בשעה שבא למשכנו אינו מניח לו כלום, וטעמם משום דהוקשה להם מתני' דקתני דמחזיר את הכר כו' וקשה והלא אינו נוטלו כלל, דכר היינו מצע, אלא על כרחך שבמשכון אין מניח לו כלל ואפילו הכר, ולכן מחזירו לו בעת שצריך לו, וזה קשה גם כן על הרמב"ם שכתב לגבי נטילת המשכון ומניח מטה ומצע, וכמו שאכן הקשה הטור עליו. וכסף משנה (על הרמב"ם שם) תירץ הקושיא הנ"ל, דאין הכי נמי אסור ליטול את הכר במשכון, אלא המתני' מיירי בעבר ומשכנו, או שהיה מדעת הלוה ולכך שפיר קתני במתני' שצריך לחזיר הכר בלילה וכנ"ל.

אבל את דברי הרמב"ן (שגם עליו קשה הקושיא הנ"ל, דסבירא ליה שמסדרין במשכון כדרך שמסדרין בערכין כנ"ל) אי אפשר לאוקמיה כהאי גוונא (שעבר ומשכן או שמשכן את הלוה מדעתו), דהא הרמב"ן לא אוקים למתני' (הנ"ל 'ומחזיר את הכר בלילה' כו') בהכי כנ"ל (עי' מה שכתב רבינו לעיל קיג ע"א), אלא י"ל שדעתו (של הרמב"ן) דכל שצריך לו (הלוה) כל היום מניח לו תמיד (בין ביום ובין בלילה), ומה שאין צריך אלא ביום או בלילה נוטלו בעת שאין צריך, וכמו שכתוב בירושלמי

ומטה ומפץ לעני' דמשמע אלו בלבד, אבל השאר (דברים) שמסדרין לחייבי ערכין או בעת שבא לגבות מבעל חוב – אין צריך להניח לו.

אבל המגיד משנה (על הרמב"ם שם) בשם הרמב"ן והרשב"א כתב, דכל מה שמסדרין בית דין בשעת גבייה (של חוב) מניחין לו בשעת המשכון גם כן, וזה שכתוב בברייתא (ב"מ קיג ע"ב) 'ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר, מטה ומטה ומפץ לעני' כו' ומיד אחר כך קתני 'בדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב', ומשמע דכמו דרישא מיירי בשעה שבא למשכנו כך סיפא דקתני בעל חוב מיירי בשעה שבא למשכנו. וכן מבואר כדברי הרמב"ן ורשב"א גם כן בערכין כ"ג ב' דתנן 'אף על פי שאמרו חייבי ערכין ממשכנין אותן, נותנין לו מזון שלשים יום, וכסות שנים עשר חדש, מטה מוצעת, וסנדליו ותפלו' כו', ומדנקט 'ממשכנין' אלמא בשעת משכונא גם כן מניחין לו הפידור המבואר במשנה הנ"ל, ואם כן הוא הדין במשכונא דבעל חוב שמניחין לו כל הסידור הנ"ל. וזה דלא כדברי הרמב"ם שכתב כאן 'וכל הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו' וכן כתב 'ומחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה' וממה שמחזיר משמע שנטלו בשעה שמשכנו, ואם כן מבואר דסבירא ליה לרמב"ם דאין מסדרין בשעת המשכון כמו בערכין, ואינו כן דליתא, שאין למשכנו כל דבר שמסדרין בערכין, אלא אם כן הלוה נתן לו את הכלי מדעתו אז אשכחן מציאות של חזרה, או (מציאות נוספת של חזרה) אם עבר המלוה ומשכנו דבר שבית דין מסדרין כנ"ל, אבל בית דין אינו נוטלו כלל, אלא רק היתר על הפידור שמסדרין בערכין.

ועיין בספר התרומות ש"א ח"ו (אות ב) שכתב בשם הרמב"ן את הראיה הנ"ל מערכין וז"ל 'משמע שמתחלה מניח לו שליח בית דין כלי סדורו שאינו ממשכנו בהם, והיינו נמי דתנן בערכין, אף על פי שאמרו חייבי ערכין ממשכנין אותן נותנין לו מזון שלשים יום וכו', משמע דמשעה שממשכנין אותן מסדרין להם' עכ"ל. ועוד קשה לדברי הרמב"ם שפירש דהאי דקתני כסיפא דברייתא 'בדרך שמסדרין לבעל חוב כך מסדרין בערכין' לא קאי

אור אליהו

הנימוקי יוסף (שם ד"ה דפסקי) וז"ל "ושמענין מינה דהיכא דליכא מעזיבה דגיריה נינהו עליון מתקן כרבי יוסי דאמר התחתון נותן את התקרה והעליון המעזיבה, אבל בשוכר ומשכיר במתני' לית הלכתא כותיה וכדאמרן" עכ"ל. ומבואר מזה דדוקא בשוכר ומשכיר לית הלכתא כר' יוסי משום דרבנן פליגי עליה, אבל באחין שחלקו הלכתא כר' יוסי, והיינו משום דבזה מודו רבנן וכנ"ל⁵⁷⁶. והנה הרמב"ם הביא דין זה של משנתינו בין לגבי שכירות ובין לגבי שותפים (כגון אחים שחלקו)⁵⁷⁷, אלא שקשה, שלגבי שכירות פסק רבנו, דז"ל בהלכות שכירות (ו, ד) "המשכיר עלייה לחבירו ונפחתה בארבעה או יתר חייב לתקן התקרה והמעזיבה שעליה, שהמעזיבה חזוק התקרה היא" עכ"ל. ואילו לגבי שותפות פסק כר' יוסי, דז"ל בהלכות שכנים (ד, א) "מי שהיתה לו עלייה למעלה מביתו של חבירו

נפחתה העלייה אין על בעל הבית לבנות אפילו את התקרה⁵⁷⁴, וכן כתב הרא"ש (כאן סי' ב) וז"ל "דמלתא דפשיטא היא שאין בעל הבית חייב לתקן התקרה לדירת בעל העלייה, כי מה הוא צריך לה כיון שהגג של מעלה קיים, אדרבה יותר הוא חפץ בפחיתותה מבתיקונה, כדי שלא ידור בעל העלייה על גביו" כו' עכ"ל.

ור"ף ורמב"ם כתבו, דבשני אחין שחלקו זה נטל בית וזה עלייה, מודו רבנן לר' יוסי שבעל הבית (התחתון) נותן את התקרה (ובעל העלייה נותן את המעזיבה)⁵⁷⁵, ולא נחלקו רבנן ור' יוסי אלא בשוכר ומשכיר. הנה כתב הרי"ף (עא ע"ב) וז"ל "ושמענין מינה דהיכא דליכא מעזיבה דתיימי בה מיא והדר אזל דגיריה ידידה נינהו ועליון מתקן כרבי יוסי דאמר תחתון נותן את התקרה ועליון נותן את המעזיבה" עכ"ל. וכתב

לכד שקורין פולטר"א, במקום שאין כסתות" עכ"ל, ומשמע דמצע לאו היינו כר וכסת, וכן כתב המגיד משנה (מלוה ולוה ג, ו) בשם הרמב"ן (בחי' ב"מ שם), דמה שכתוב מצע מייירי שלא הורגל בכר כו' וז"ל המ"מ זמצע לעשיר ומטה ומפך וכו' בכרייתא שם, וכתב הרמב"ן ז"ל בשלא הורגל לישן בכר וכסת, אבל היו לו כר וכסת ורגיל לישן בהן מניח לו כר וכסת וכן פירש"י עכ"ל, עכ"ל, וגם מזה מבואר שמצע לאו היינו כר וכנ"ל, ועייין בספר התרומות שם (שער א, ח"ו אות ב) שמביא דעות הראשונים בסוגיא הנ"ל עכ"ל רבינו.

574. וכל שכן לא את המעזיבה.
575. אם כן מבואר דסבירא להו דלא כתוס' ורא"ש שבשני אחין שחלקו אין בעל הבית נותן את התקרה.

576. ועי' לקמן הערה 578.
577. וכתב הב"י (חומ"מ סי' קסד ד"ה הבית) שטעמו של הרמב"ם בזה, משום שבגמ' העמידו למתני' במשכיר ושוכר, ומאידך כל המשניות שלפניה ואחריה מייירי בשותפות.

הנ"ל (פ"ט, ה"י"ב) 'תני חובל כסות יום בלילה וכסות לילה ביום, מחזיר כסות יום ביום וכסות לילה בלילה, כר וסדין שזרכן לכסות בלילה חובלן ביום ומחזירן בלילה, קורדום ומחרישה שזרכן כו'.

ודברי הרמב"ם י"ל (בנוסף לתירוץ הנ"ל) דסבירא ליה דמצע לאו היינו כר וכסת, והלכך כשכא השליח בית דין למשכנו נוטל ממנו כר, אבל מצע אין נוטל ממנו, וכמו שכתב הכסף משנה (שם) בתירוץ האחרון, אבל הראב"ד כתב (הובא בספר התרומות שער א' ח"א אות ב) דבכלל מצע היינו כר וכסת, וכמו שכתוב 'מטה מוצעת לת"ח' (שבת כה ע"ב) דהיינו כ"ד (כל דבריה, או דצ"ל כ"צ כל צרכיה) של המטה (מצע כר וכסת), ועייין תוס' קי"ג ב' ד"ה מטה כו' שכתבו וז"ל 'מטה ומטה - בפרק שום היתומים לא תני אלא מטה המוצעת, משום דמוצעת לא שבקינן ליה אלא אחת, כדאמר נמי הכא מטה ומטה ומצע' כו' עכ"ל, והיינו דסבירא להו לתוס' דמטה ומצע הוא כמו מטה המוצעת, ומוצעת משמע עם כל צרכיה (כר וכסת) וכנ"ל, ועי' גם רש"י שם ד"ה מצע שכתב וז"ל 'מצע - של

ק"ח ע"א

[א] גמ' מעמא דפנינהו בו' – אבל בסיפא בפועל אפי' בלא"ה רשב"א וטושי"ע, אבל ר"נ ונ"י חולקין, ומעמו של רשב"א כיון דחייב לו מקני ליה, ועי' סימן של"ו ס"ב וסי' ע"ב סכ"ו.

אור אליהו

ולא בשוכר ומשכיר, וקצת קשה כו' ועוד אי באחין שחלקו מוטל על התחתון לבנות התקרה אמאי אצטריך לאוקמי ההיא דלעיל בנפחת העלייה בשוכר ומשכיר לוקמה באחין שחלקו" כו' עכ"ל. והנה לפני דברי הרי"ף והרמב"ם הנ"ל אפשר לתרץ קושית תוס', דמה שהוצרך להעמיד אצלנו את המתני' בשוכר ומשכיר, הוא משום דאי מיירי באחין שחלקו היו מודים רבנן לר' יוסי שהעליון נותן את המעזיבה, ומקאמרי רבנן שהתחתון נותן את הכל (גם את התקרה) על כרחך מיירי במשכיר ושוכר⁵⁷⁸, ואכן במתני' דבית הבד דמיירי באחין שחלקו התחתון נותן רק את התקרה, והעליון בעל הגינה נותן את העפר שעל התקרה וזורע⁵⁸¹.

[א] גמ' "מי שהיה כותלו כו' הא מדקתני סיפא הילך יציאותך מכלל דפנינהו

ונפל כותל מכותלי הבית, אין בעל העלייה נותן לו כלום ביציאותיו וכופה את בעל הבית לבנותו כשהיה, אבל אין בעל הבית כופה לבעל העלייה לבנות כותל עלייה שנפל, והתקרה של בית הרי היא של בעל הבית והמעזיבה שעל התקרה הרי היא של בעל העלייה" עכ"ל. וביישוב הסתירה כתב שם המגיד משנה וז"ל "ונראה לי שדעת המחבר שלא נחלקו ר' יוסי וחכמים אלא בשוכר ומשכיר, אבל בשותפין אפילו חכמים מודים שהמעזיבה לעליון, ובודאי שאותה משנה שנחלקו בשוכר ומשכיר הוא, ואיני יכול להלום דבריו בדרך אחרת" כו' עכ"ל⁵⁷⁸. ועיין רי"ף⁵⁷⁹, ועיין לקמן קי"ז עמוד ב' בתוס' ד"ה וכן בו' שכתבו וז"ל "וכן בית הבד כו' - פירש בקונטרס דאיירי באחין שחלקו כמו פלוגתא דר' יהודה ורבנן

התקרה ולמטה, חייב בעל הבית לתקנו. ואם אינו רוצה לתקנו, בעל העלייה כופהו. ומן התקרה ולמעלה, יתקננו בעל העלייה, אם ירצה; והתקרה בעצמה היא של בעל הבית, והמעזיבה שעליה היא של בעל העלייה" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק ד) וז"ל "והתקרה - הנה מה שכתב השו"ע שבעל הבית (התחתון) צריך לתקן את התקרה הוא כמו שכתוב שם (ב"מ קיז) עמוד ב' במתני' וכן בית הבד שהוא בנוי בסלע וגינה אחת על גביו ונפחת, הרי בעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיעשה לבית בדו כיפין, ועיין שם רש"י ד"ה בית הבד שכתב דמתני' מיירי באחין שחלקו, ועי' גם ד"ה כופין כו' שכתב וז"ל "כיפין - ארקולט"ו העליון יתן עליו עפר ויזרע, והיינו, שהתחתון נותן את התקרה והעליון נותן את העפר שעליו וזורע, והוא הדין בבית ועליה

⁵⁷⁸. וכן כתב בשו"ת דברי ריבנות (סי' צו) וז"ל "או כמו שפירש הרמב"ם דבשותפים מודה רבנן לרבי יוסי, דדוקא התקרה על התחתון ולא המעזיבה" עכ"ל. ועוד כתב שם וז"ל "הרי הרמב"ם, והראב"ד, והרמ"ה, ורש"י, ורב אלפס, והר"ן וגם הר"ש ויש אומרים שהביא מגיד משנה הלכות שכנים פרק רביעי - כולם סוברים שעל התחתון לעשות התקרה בשותפים" עכ"ל.

⁵⁷⁹. לא זכיתי להבין מה כוונת רבינו שחזר וכתב "ועיין רי"ף".

⁵⁸⁰. שחייב המשכיר להעמיד לשוכר את העלייה כפי מה שהתחייב לו.

⁵⁸¹. וכמו שכתב רש"י (קיז ע"ב ד"ה כיפין).

הנה כתב השו"ע (חוי"מ קסד, א) וז"ל "הבית והעליה של שנים, כל קלקול שיארע בכתלים, מן